

מערך להיכרות בסיסית של ספרי התנ"ך ומפרשיו

פתיחה

במסגרת ההוראה של בנות בבית ספר יסודי, באולפנות ואף בכיתה יב', אני נתקלת לא פעם בבורות רבה בהתמצאות בסיסית ופשוטה בספר הספרים שלנו.

מתברר לא פעם, שתלמידותינו הלומדות ומעמיקות במהות הקושי של רש"י ובהשוואת אבן עזרא לרמב"ן, אינן מתמצאות דיין בטקסט של התנ"ך ובתוכן העיקרי של ספרי התנ"ך השונים. לעיתים תכופות תלמידות המשוות בין מפרשים שונים, אין להם מושג מתי חיו אותם מפרשים, רובן אינן יודעות מי עומד מאחורי "מצודת דוד" ו"מצודת ציון" למרות שהן מרבות להיעזר בהם. לא פעם נתקלתי בתלמידות שסברו שהמלבי"ם הוא בן תקופתו של רש"י, ואינן מעלות על דעתן שהנצי"ב והמלבי"ם חיו באותה תקופה, רק לפני פחות ממאה שנה.

יש לעבד תוכנית רב שנתית מכתות היסוד הנמוכות ועד לחטיבה העליונה, להיכרות עם ספרי התנ"ך ומפרשיו; מההיכרות הבסיסית ביותר ועד להתמצאות במגוון המפרשים, תקופותיהם והאופייני לפרשנותם.

זוהי תוכנית בסיסית די פשוטה וכל מורה יכול להוסיף כיד הדע והיצירתיות הטובה עליו.

התוכנית צריכה להתבצע נדבך על גבי נדבך בכל אחת משנות הלימודים, החל מכיתות ג - ד. התוכנית אינה גוזלת זמן רב לא בשלבי הכנתה ולא בביצועה.

מערך להיכרות בסיסית של ספרי התנ"ך ומפרשיו

בבית הספר היסודי, רצוי שהתוכנית תתבצע בכיתה, בעבודה בקבוצות. המורה צריכה רק להדריך ולסייע בשלבים הראשונים, אולם עיקר העבודה תיעשה על ידי התלמידים עצמם. התלמידים ידפדפו בתנ"ך, ויכירו אותו ויסייעו האחד לתברו. אין לתת את העבודה כשיעורי בית, בפרט בשלביה הראשונים; כדי שהתלמידים לא יעזרו בבית באחים מבוגרים או בהורים. חשוב מאד שהתלמידים יבצעו את העבודה בעצמם.

ההצעה שתוגש להלן היא בבחינת הצעה בלבד, אותה בצעתי בשלביה הראשונים בכיתות ג - ד. אני עצמי הופתעתי מרמת ההתעניינות וההישגים של הילדים הצעירים. כמוכן שאפשר וצריך לשפרה.

השלבים והכיתות אינם מקובעים וכל מורה מכיר את תלמידיו וידוע מה הוא יכול לדרוש מהם. כדאי תמיד לתת שאלות והנחיות גבוהות יותר מהמתאים לרמת הכיתה, התלמידים בדרך כלל מפתיעים ומגלים ידע, הבנה ויכולת גבוהה מהמצופה מהם.

שלב א': כיתות ג - ה (כאשר התלמידות מתחילות ללמוד נ"ך)

היכרות בסיסית עם ספרי התנ"ך.

לקראת העבודה בכיתה - רצוי שני שיעורים רצופים - התלמידים יביאו תנ"ך שלם. העבודה תהא בעיקר דפדוף בתנ"ך לאור שאלות מנחות. העבודה נראית טכנית אולם היא תיצור הכרות ראשונית רבה עם ספר הספרים, ולא רק עם הספרים אותם הם לומדים בשנה זו. (יש לזכור שהתלמידים לומדים גם פרשת השבוע, כך שהם מכירים גם חומשים, פרשות ושמות מעבר למה שלומדים בשיעורי תורה ונביא).

שאלות לדוגמא לכיתות הראשונות.

- החלוקה לתורה, נביאים וכתובים.
- שמות החומשים, הפניה לפסוק הראשון בכל חומש כדי לגלות בו את שם הספר.

- מספר הפרקים בכל חומש.
 - מדגם משמות הפרשות. לדוגמא, פרשות על שם בני אדם.
 - הקשרים בין החומשים:
- הרציפות בין חומש בראשית לחומש שמות, תוך עיון בפסוקים האחרונים של חומש בראשית והראשונים של שמות.
- חומש במדבר כמקביל וכהמשך לחומש שמות, הפניה לפסוקים של היציאה והשהיה במדבר בחומש שמות ולפסוקים מקבילים במדבר.
- הפניה למראי מקום בחומשי שמות ודברים, כדי ללמוד היכן נמצאים עשרת הדברות.
- בכיתות טובות (או כשאלת רשות), אפשר להכניס את המושגים: תורת כהנים לספר ויקרא ומשנה תורה לספר דברים. בקשת הסבר לשמות הללו לפי הפניה למראי מקומות בספרים.

ספרי נ"ך

- נביאים ראשונים, נביאים אחרונים וכתובים.
 - תרי עשר.
 - ספרים שיש בהם שני חלקים.
 - הספר הקצר ביותר (רמז, נמצא בתרי עשר, מתחיל באות ע').
 - הספר הארוך ביותר (רמז, נמצא בכתובים, מתחיל באות ת').
 - חמשת המגילות (ומני קריאתם)
- אפשר להרחיב את הלימוד בנביאים ראשונים, כיון שאילו הספרים שלומדים בהם בשיעורי נ"ך בכיתה לדוגמא:
- השופט הראשון שעמד לישראל (מראה מקום).
 - השופט השני.

מעוך להיכרות בסיסית של ספרי התנ"ך ומפרשיו

- השופטת היחידה.
- השופט הגיבור.
- השופט האחרון.
- המלך הראשון בישראל

שלב ב': כיתות ה - ח

התלמידים ילמדו:

- להכיר את רציפות ספרי התנ"ך מהכניסה לארץ ועד לחורבן בית ראשון.
- להשוות בין תקופות ספרי נביאים אחרונים, ויבינו שספר מלכים מקביל מבחינת זמנו לנביאים אחרונים.
- להכיר את נביאי תחילת בית שני.
- לדפדף אולי לראשונה בחייהם בספרי דברי הימים.
- לדעת שמקורם של תפילות רבות הם בספר תהילים.
- עובדות נוספות על התנ"ך.

דוגמאות ללימוד השלב השני: כדי ללמוד את הרציפות בתנ"ך, נפנה את התלמידים, לסוף ספר דברים ולתחילת ספר יהושע. לסוף ספר יהושע ולתחילת שופטים. בספר שמואל נפנה אותם לפרקים החותמים את תקופת השופטים והמתחילים את תקופת המלכים, ובספר מלכים ב' לפסוקי חורבן הבית.

כדי ללמוד את זמני נביאים אחרונים, התלמידים יתבקשו לערוך טבלה בעמדה אחת יופיעו שמות המלכים ובשניה שמות הנביאים. אפשר לבקש מהתלמידים להכין רשימה של סדר הנביאים לפי זמנם. בכיתות טובות אפשר להפנות את התלמידים למפרשים, לגבי נביאים שזמן

נבואתם לא נאמר. (תוך כדי דפדוף בספרים יגלו התלמידים שהנביא יחזקאל ניבא בחו"ל).

כדי להכיר את נביאי בית שני נפנה את התלמידים לתחילת ספרי עזרא, נחמיה, תגי חכריה.

כדי שהתלמידים יחושו שספר תהילים הוא מקור לתפילות רבות, נפנה את התלמידים לפרקים שהם מכירים כקטעי תפילה. לדוגמא: פרקים צה' - צח' המהווים חלק מקבלת שבת, פרקי פסוקי דזמרה וכו'.

בהדמנות זו של דפדוף בתהילים אפשר להפנותם לפרק הארוך ביותר בתנ"ך - קיט - וללמדם את מבנהו.

בחלק הזה אפשר לבקש מהתלמידים לסדר את חמשת המגילות בסדר כרונולוגי. להכיר את מחבר ספרי משלי וקהלת ולהכיר את מקורו של המזמור "אשת חיל".

כדי להכיר מעט את דברי הימים נפנה את התלמידים לדברי הימים א,א, א/כז, א/לד ונבקשם להבהיר לאיזה תקופה או פרשה הם מקבילים. נפנה אותם לכמה ציוני דרך מקבילים בין מלכים לדברי הימים. לדוגמא:

מלכים א' ו' - דברי הימים ב' ב' - בנין מקדש שלמה.

מלכים א' יב' - דברי הימים ב' יא' - התפלגות המלוכה.

מלכים ב' יא' - דברי הימים ב' כב' - פרשת עתליה. וכדומה.

מעוך להיכרות במיסית של ספרי התנ"ך ומפרשיו

שלב ג': חטיבת הביניים והחטיבה העליונה

נדבך זה יעסוק בפרשנות, ויש לתיתו כשיעורי בית. שלב זה מתחלק לשני חלקים.

החלק הראשון הוא טכני. נבקש מהתלמידים שיתייחסו למפרשים של מקראות גדולות ולאחרים מפורסמים ויכינו טבלה. הטבלה תכלול ארבע עמודות:

שם המפרש וכינויו	ארץ מוצאו	תקופת חייו	אילו חלקים פירש (תורת, נ"ך)

החלק השני מתאים בעיקר לחטיבה העליונה, התלמידים יתבקשו:

- א. להביא דוגמא קלאסית לכל פרשן.
- ב. להשוות בין פרשנים, תוך הדגשת ההבדל ביניהם.
- ג. (רשות) למצוא קשר בין תולדות חייהם של פרשנים מסוימים לבין פירושיהם.

סיום

בסוחרני שאם נעבוד עם תלמידנו בדרך זו או אחרת הם יכירו את התנ"ך הרבה יותר טוב. אין ברעיון כאן מגמה לפגוע ב"עוקר הרים", אבל בל נשכח לטפח גם את הידע הבסיסי שהוא אפילו לא בבחינת "סיני".